

Fotó: Bv. fotó

A SZEGEDI FEGYHÁZ ÉS BÖRTÖN HOSSZÚIDŐS FOGVATARTÁSI TAPASZTALATAI

Experiences in the Szeged Strict and Medium Regime Prison on the implementation of long-term and life-long imprisonment

Az extrém hosszúidős, illetve a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása – az elítéltek életútja, a velük való törődés tükrében – új kihívásokat eredményezett, mely egyúttal szakmai válaszutak keresésére is ösztönzi a szakembereket. A hazai jogrendben kiszabható legsúlyosabb büntetés végrehajtása olyan több tudományt és szakterületet átívelő munka, melynek sajátos céljaként – szemben másokkal – az ilyen büntetést töltő elítéltek börtöntársadalomba történő jogkövető beilleszkedése, illetve a törvény szabta kereteken belül lehetséges önmegvalósítása fogalmazható meg. E – végkimenetében bizonytalan – börtön-életút évtizedeket ível át, mely során az elítélt egy zárt közösség résztvevőjeként – melyben utastársai a vele foglalkozó börtöntisztviselők is – olyan lelki folyamatokat él meg, olyan hatások érhetik, melyek csak valószínűsíthetők, vagy nem is láthatók előre. Tanulmányunkban megpróbáltuk bemutatni a hosszúidős speciális rezsim – a jelenlegi hosszúidős speciális részleg – működésének kezdetétől a napjainkig terjedő történetét, szellemiségét, gyakorlati tapasztalatainkat, a demográfiai adatok és más tények, valamint a börtönpszichológus és az elítéltek gondolatainak átadásával.

Kulcsszavak: életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés, sajátos reintegráció, fogvatartottak

Taking into account the life path of prisoners in terms of the care they are provided the enforcement of extreme long-term and real life-long imprisonment sentences have resulted in new challenges encouraging professionals to seek new professional solutions. The enforcement of the most severe sentence in the Hungarian legal system is a task incorporating several areas of science and expertise which specific objective can be defined as the law-abiding integration of such life-sentence prisoners into the prison community and also aiding their self-fulfilment within the limits of law. Such prison-life path of uncertain outcome spans over several decades through which the convict, the member of a closed prison community where prison officials guarding them are also their fellow passengers, go through emotional states and experiences that can only be guessed at but not foreseen. In our paper we attempt to introduce the history of the operation of the special long-term regime – currently named as special long-term unit – from the beginning of its operation to the present, its spirit, our practical experience through demographic data and other factual information as well as the thoughts of the prison psychologist and the prisoners.

Keywords: life-long imprisonment sentence, specific reintegration, prisoners

Magyarországon az életfogytig tartó szabadságvesztés a legsúlyosabb büntetési nem. Eredetileg e büntetési forma elsődleges funkciója az volt, hogy átmenetet képezzen a határozott tartamú szabadságvesztés és a halálbüntetés között.

A halálbüntetés alkotmányellenességéről szóló 23/1990. (X.31.) alkotmánybírósági határozat meghozatalát követően a halálbüntetés megszűnésével az életfogytig tartó szabadságvesztés funkciója is módosult, így kiszabhatóvá vált minden olyan bűncselekménynél, amely súlyosabb annál, semmint, hogy határozott tartamú szabadságvesztéssel lenne szankcionálható. E körbe tartoznak azok a különösen súlyos bűncselekmények is, amelyek elkövetése korábban halálbüntetést vonhatott maga után.

A kevés európai példával rendelkező extrém hosszútartamú életfogytig tartó büntetések kiszabására az 1999. március 1-én hatályba lépett 1998. évi LXXXVII. tv. 5-6. § által módosított 1978. évi IV. tv. adott lehetőséget. A törvénymódosítás a korábban kiszabható 15-25 év helyett 20-30 év, a 20 és 30 év helyett a legalább 30 év kiszabását tette lehetővé.

Magyarország Alaptörvénye 2011. április 25-i elfogadásakor tartalmazta a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának lehetőségét, egyben rögzítette azt, hogy erre csak szándékos, erőszakos bűncselekmény kiszabása esetén kerülhet sor.

A 2013. július 1-én hatályba lépő új Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény fenntartotta a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítézés lehetőségét, meghatározta azon bűncselekményeket, melyek elkövetése esetén arra sor kerülhet, ugyanakkor a korábbi szabályozáshoz képest az években meghatározott életfogytig tartó szabadságvesztés legnagyobb tartama 40 évben került meghatározásra.

Az Országgyűlés – reagálva az Emberi Jogok Európai Bírósága tárgykört érintő döntésére – a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltők esetében a szabadulás kötelező felülvizsgálata eljárásrendjének szabályait alkotta meg. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) 2014. évi LXXII. törvénnyel módosított, hatályos 46/A-46/H. §-ai tartalmazzák a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a 40 év kitöltését követően kötelezően lefolytatandó kegyelmi eljárás menetét.

A Kúria Büntető Jogegységi Tanácsa a Büntető Kollégium vezetője által indítványozott jogegységi eljárásban az alábbi határozatot alkotta:

„1. Az életfogytig tartó szabadságvesztésből feltételes szabadságra bocsátás kizárásának lehetősége az alkotmányos jogrend része, amelynek – törvényi előfeltételek megvalósulása esetén történő – bírósági alkalmazását nemzetközi szerződés nem tiltja. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (továbbiakban: tész) kiszabásának kialakult ítélkezési gyakorlatától eltérésre a hatályos jogszabályok, az EJEB esetjoga, alkotmánybírósági döntés és a Kúria Bfv.II.1812/2014/7. számú, 2015. június 11-én kihirdetett felülvizsgálati határozata nem adnak okot.

2. Nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv döntése folytán, törvényben kihirdetett nemzetközi szerződésnek megfelelő határozat meghozatala nem közvetlenül, az Emberi Jogok Európai Egyezménye (Egyezmény), mint ítélkezésre szolgáló anyagi vagy eljárási jogszabály alapján, hanem az emberi jogi szerv döntésének alapulvételével annak magyar jogrendszerbe beillesztésével, a büntetőeljárásról szóló törvény szerinti

felülvizsgálati eljárás lefolytatásával, az egyezményesértéssel nem érintett hatályos jogszabályok alkalmazásával történik.¹⁾

A jogegységi határozattal a korábban – az elítéltek és ügyvédjeik, illetve az emberjogi szervezetek által – vitásnak tartott kérdések lezáródtak, megszilárdítva a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazhatóságát.

A jogszabályi rendelkezések hatályba lépését követően az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontja kitolódott, az átlag ítéleti idő növekedett. 1996. szeptember 1-én a büntetés-végrehajtási intézetekben összesen 189 fő elítélt töltötte életfogytig tartó szabadságvesztését, a feltételes szabadságra bocsáthatóságuk legkorábbi időpontjának átlaga 19,22 év volt. Országos parancsnoki intézkedés alapján elhelyezésük a Szegedi Fegyház és Börtönben történt, közülük néhány fő biztonsági, egészségügyi szempontok miatt más intézetben került elhelyezésre. 2008-ban a büntetés-végrehajtási intézetekben összesen 231 fő életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt töltötte büntetését.

2009. június 1-én a Szegedi Fegyház és Börtönben fogva tartott életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltéknél (146 fő) az átlagos ítéleti idő 24,82 év volt. Az összehasonlításban azon elítéltek, akiket a bíróság kizárt az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátásból (a továbbiakban: ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték) nem szerepelnek.

2017. szeptember 21-én a büntetés-végrehajtási intézetekben összesen 290 fő életfogytig tartó szabadságvesztést, míg jogerős tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést 51 elítélt töltött, illetve ilyen mértékű nem jogerős ítélettel 3 fogvatartottat büntettek. Ebből a létszámból a Szegedi Fegyház és Börtönben 25 fő volt elhelyezve. Összességében elmondható, hogy az elmúlt 5 évben tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés több esetben került kiszabásra, mint az azt megelőző 12 évben.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés jogintézményének bevezetése óta eltelt 18 évben jogerősen 63 személy (61 férfi és 2 nő) esetében éltek az eljárást lefolytató bíróságok ilyen típusú szabadságvesztés- büntetés kiszabásának lehetőségével, egy kivételtől eltekintve valamennyi esetben az emberölés büntettének minősített esetét elkövető tetteseket sújtották a legsúlyosabb büntetéssel. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltő fogvatartottakat a hétköznapi munkánk során „tészéseknek” nevezzük.

A jogszabályi rendelkezés bevezetése óta 2000-ben és 2001-ben 1 fő, 2003-ban és 2004-ben 3 fő, 2006-ban és 2007-ben 2 fő, 2008-ban 1 fő, 2009-ben és 2010-ben 2 fő, 2011-ben 1 fő, 2012-ben 6 fő, 2013-ban 8 fő, 2014-ben 7 fő, 2015-ben 9 fő, 2016-ban 10 fő, 2017-ben a cikk befejezéséig 5 fő esetében jogerősen és kettő esetben nem jogerősen alkalmazták a legsúlyosabb szankciót, így kimutatható, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés Alaptörvénybe iktatását követően többször került kiszabásra, mint korábban²⁾.

1 3/2015 BJE

2 Fogvatartotti Alapnyilvántartás adatbázisa 2017.11.30.

A Hosszúidős Speciális Rezsimű körletrész kialakításának koncepciója

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtására első időszakban a hosszú-tartamú szabadságvesztés végrehajtásában tapasztalattal rendelkező Szegedi Fegyház és Börtön került kijelölésre, itt került kialakításra és átadásra 2005 novemberében az első Hosszúidős Speciális Rezsimű (a továbbiakban: HSR) körlet.³

2012-ben a Szegedi Fegyház és Börtönben már 22 fő töltött tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést, melyből az egyéniesítés elve mentén 12 fő volt a HSR körleten elhelyezve, ugyanakkor a „sajátos kezelési igény” több fogvatartott esetében merült fel. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítéltek 2012-ig kizárólag a Szegedi Fegyház és Börtönben kerültek elhelyezésre. Jelenleg is itt a legnagyobb létszámú ez a fogvatartotti populáció, hiszen az 54 fő közül 25 fő – férfi – elhelyezése továbbra is itt biztosított, azonban mára más intézetek is jelentős szerepet vállalnak e speciális bánásmódot igénylő fogvatartotti populáció kezelésében.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogvatartottak jelentős része magyar állampolgárságú, míg 7 fő külföldi. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogvatartottak életkoráról elmondható, hogy többségük pillanatnyilag aktív korú – a 41-50 éves korosztályba tartozók a jelenlegi populáció felét adják –, azonban a későbbiek során fel kell készülni az öregedés miatti természetes és szükségszerű változások követésére, a pszichikai és fizikai leépülés öngerjesztő folyamatára.

Kapcsolattartás

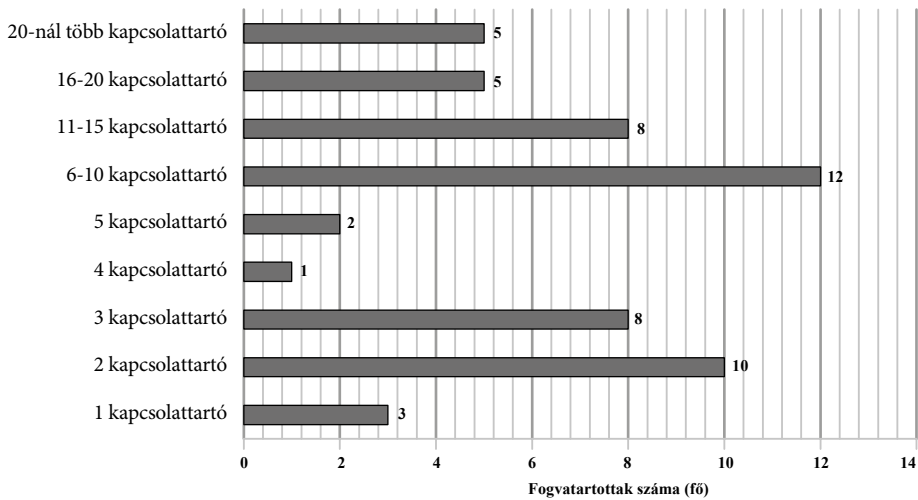
A kapcsolattartók száma igen széles spektrumon mozog, hiszen néhányuk elenyésző számú a kapcsolattartóval rendelkezik, míg van olyan köztük, akinek extrém sok engedélyezett kapcsolattartója van.

A számok mögé nézve árnyaltabb képet kapunk, hiszen a kapcsolattartó egy tágabb meghatározás, mint a hozzátartozó. Megvizsgálva a kapcsolattartók összetételét elmondható, hogy 2 elítéltnek egyetlen engedélyezett hozzátartozója sincs, illetve további 8-8 főnek mindössze 1 vagy 2 hozzátartozója van. Jellemző, hogy inkább a családi kapcsolatok felé orientálódnak, korábbi barátaikkal csak ritkán érintkeznek.

3 A Büntetés-végrehajtási Szervezet a Bv. törvény 105. §-a alapján, a reintegrációs célok hatékony megvalósítása érdekében speciális részlegeket működtet, ilyen a HSR részleg is, ahová elhelyezhető az életfogytig tartó, vagy legalább tizenöt évi szabadságvesztés büntetését töltő azon elítélt, akinek magatartása, a szabadságvesztés végrehajtása során tanúsított együttműködési készsége, az intézet rendjéhez és biztonságához való viszonya, valamint egyéni biztonsági kockázatelemzése alapján különleges kezelése és elhelyezése indokolt. Célja, hogy a fogvatartott a közösségbe helyezésre felkészítést, illetve a közösségbe visszahelyezést nyerjen. A részleg működését speciális team felügyeli és koordinálja (biztonsági osztályvezető, a büntetés-végrehajtási osztályvezető, a részleg reintegrációs tisztje és szociális segédelőadója és az intézet pszichológusa).

A HSR alkalmazására és megszüntetésére a Bv. törvény 95. §-a alapján működtetett Befogadási és Fogvatartási Bizottság döntése alapján kerülhet sor, melyet háromhavonta felül kell vizsgálni, illetve haladéktalanul meg kell szüntetni, ha feltételei már nem állnak fenn. – *A Főszerkesztő*

Kapcsolattartók száma

A kapcsolattartás formáit nézve az 54 fő közül mindössze 7 olyan fogvatartott van, aki – átlagosan – legalább havonta egy alkalommal, 8 fő, aki évente 7-10 alkalommal, illetve további 3 fő, aki átlagban kéthavonta fogad látogatót, míg 16%-uk személyesen nem találkozik kapcsolattartóival. Azt a 7 főt, akit havi rendszerességgel látogatnak, csomaggal is ugyanilyen gyakorisággal támogatják kapcsolattartói, illetve további 4 olyan elítélt van, akit ugyan csak időnként látogatnak meg, azonban csomagot minden hónapban küldenek részükre. Az érintett elítéltek többsége esetében elmondható, hogy évről évre csökkenő számú csomag érkezik részére, míg 42% esetében állandó a kapott csomagok száma.

A kapcsolattartást vizsgálva látható, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt ötödének rendezett és tartalmas kapcsolata van hozzátartozóival, míg az érintett személyi kör felének van élő kapcsolattartása állandó keretek között, további harmadrészüknél a kapcsolattartás hanyatlása figyelhető meg. Egyetlen elítéltől mondható el, hogy a külvilággal való kapcsolata megszűnt, semmilyen formában nincs kontaktusa az amúgy is csekély számú kapcsolattartójával.

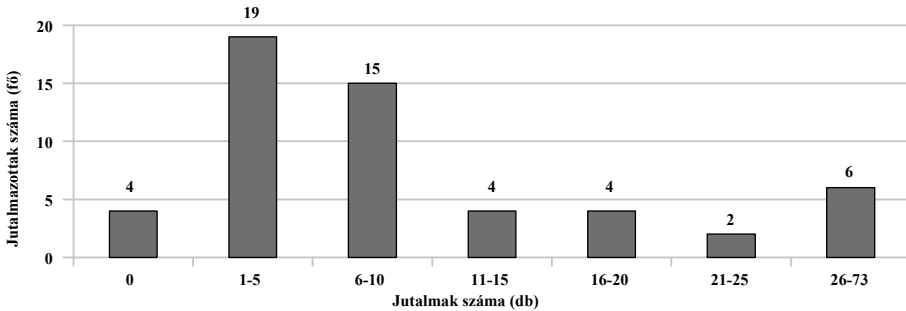
A telefonhasználat vonatkozásában elmondható, hogy a Szegedi Fegyház és Börtönben elhelyezett 25 fő tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt közül hárman egyáltalán nem élnek a kapcsolattartás e variációjával, viszont 11 elítélt legalább a felét kihasználja a rezsimbe sorolása szerint meghatározott heti keretnek.

A kapcsolattartásra az jellemző, hogy amíg a kötődés stabil, folyamatos és kiszámítható, addig védelmet jelent, abban az esetben azonban, ha rendszertelen, instabil, megszűnik vagy – a szülők, hozzátartozók elvesztése az évek elteltével a hosszúidős szabadságvesztés sajnálatos, és elkerülhetetlen jellemzője – negatív érzelmek kísérik, akkor az önkárosítás veszélyével jár együtt.

Jutalmazás

A szabadságvesztés büntetés töltése alatt fontos az elítélt önbecsülésének fenntartása, amelynek egyik eszköze a jutalmazás. Azon 5 fő, aki 20 alkalmat meghaladóan érdemelt ki jutalmat – egy kivételével – több mint 10 éve tölti büntetését, míg azon fogvatartottak, akik eddig jutalomban nem részesültek, az elmúlt hat évben kerültek befogadásra.

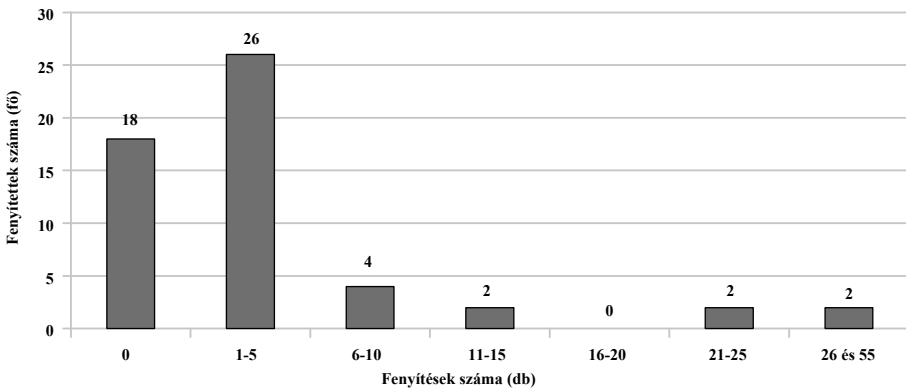
Jutalmak megoszlása

Fegyelmi felelősségre vonás

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogvatartottak közül hat olyan elítélt van, kinek viselkedése kimagaslóan destruktív, magas ugyanakkor azok száma (18), akiket egyetlen esetben sem kellett fegyelmi fenytéssel sújtani.

Fenyítések megoszlása

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogva tartásuk kezdetétől összesen 8397 db kérelmet terjesztettek elő, ami átlagosan 155 db kérelmet jelent személyenként. Természetesen vannak, akik elenyésző számban írtak kérelmet, míg mások évi akár 100 db kérelmet is előterjesztenek. Az érintett személyi kör magatartását általában az együttműködő, konformista viselkedés jellemzi. Ítéletük jellege, az izolált körletrészen

történő elhelyezés miatt viszont a kiszolgáltatottság érzése magasabb bennük, mint az átlagos elítélt-populációban, ezért egyéni kérelmek elutasítását nehezen fogadják el, gyakran a döntéshozó személyes ellentétéként értékelik. Érzékenyen reagálnak a személyzet magatartására, hangulatára, napi ügyekben hozott döntéseire, azonban ezt nem mindig konkrét írásban megjelenő panaszban fogalmazzák meg, hanem többnyire személyes meghallgatások alkalmával. A panaszok terén sokkal kisebb számot kapunk, hiszen mindössze 260 esetben éltek ezen jogorvoslati lehetőségükkel az elítéltek, amelyek zömét néhány személy terjesztette elő.

A HSR részleg belső életéről

A kezelés eseménymentessége és a sikeres terápiák szempontjából megfontolandók az alábbiak:

- Az alaposan előkészített és átgondolt terápia következetesen végrehajtható. Az elítéltet érdekeltté kell tenni abban, hogy működjön közre, érezze azt, hogy munkájával, a foglalkozásokon való részvételével értéket teremt.
- Álláspontunk szerint a HSR részlegén elhelyezett elítéltek többsége motiválható, a közreműködési hajlandósága magas. Lehetséges – mondhatni atipikus – foglalkoztatási és oktatási formák lehetnek esetükben az oktatás és/vagy távoktatás, a tréningek, valamint a resztoratív munka támogatása, mely komoly társadalmi üzenettel bír.

Oktatás

Az oktatás vonatkozásában elmondható, hogy a fogvatartottak oktatás-képzése során jellemzően a szűkebben vett, statikus, lexikális jellegű szakmai ismeretek átadása történik jelenleg a fegyházban. A jövőbeni terveink között szerepel hangsúlyosabban az általánosabb, személyes természetű ismeretekre is koncentrálni. Az oktatás során fontos az olyan kompetenciák fejlesztése, amelyek az önálló életvezetés, társas érintkezés, kommunikáció, stresszkezelés, egészség megóvása terén hasznosíthatók. Ennek eszközei lehetnek az iskolarendszerű oktatásban való részvétel, a távoktatás, a különböző tréningek, ismeretterjesztő előadások, önképző körök. A tréningek megvalósítása külső partner bevonásával szervezhető, azonban az általuk elért eredmények hosszú távon visszatérülnek, hiszen a dinamikus biztonságot segítik elő, illetve erősítik. A fogvatartottak öntevékenységének támogatása – a biztonsági kockázatok folyamatos mérlegelésével – elősegíti azt, hogy szociális szerepeket gyakorolhassanak, ezzel is fenntartva az önbecsülésüket.

Solt Ágnes a Börtönügyi Szemlében megjelent cikkében többek között arra mutatott rá, hogy a HSR-en elhelyezettek esetében a „*legmagasabb iskolai végzettségük jellemzően a 8 osztály (34%), illetve a szakmunkásképző (csaknem 40%), de csaknem ötödük (18%) rendelkezik legalább érettségivel. Az iskolai végzettség a vizsgált populáció körében magasabb, mint a teljes fogvatartotti populáció esetében. Ennek magyarázata, hogy az életellenes bűncselekményt elkövetők kisebb része való a tipikusan bűnözői karriert befutott elítéltek köréből, jó részük az emberölést megelőzően nem követett el bűncselekményt, s*

nem deviáns előélet áll mögötte. Majdnem egyharmaduk Budapesten élt, községből alig több mint egyötödük származik. (...) A rendszerváltás előtt és a '90-es évek legelejéig az akkor életellenes bűncselekményért elítéltek majdnem 40%-a 36 évesnél idősebb korú volt. A kilencvenes években ez az arány 20%-ra apadt, majd 2000-et követően 6,6%-ra csökkent a 36 év fölöttiek aránya az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésüket töltők körében. Ennek a meglehetősen és lineáris folyamatnak a másik oldala a fiatalabb korú elkövetők arányának rohamos gyarapodása. Azaz az ítélet meghozatalának időpontjában – s nyilván a bűncselekmény elkövetésének pillanatában is – az életellenes bűncselekményt elkövetők egyre nagyobb arányban fiatalok, harminc év alattiak.”⁴

Napjainkban a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésüket töltő személyek végzettségének és életkorának elemzése a teljes tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt populációjában más adatokat mutat. Az elítéltek többsége rendelkezik általános iskolai végzettséggel, 25 főnek középfokú, 3 főnek felsőfokú végzettsége van, s mindössze csak 2 fő az, aki legfeljebb 4 általános iskolai osztályt abszolvált.

A resztoratív tevékenység a büntetés-végrehajtás társadalmi megítélése szempontjából fajsúlyos üzenettel bír. A helyreállító, jóvátételi munka igénye már korábban megfogalmazódott intézeti szinten, kivitelezése a HSR-en elhelyezett elítéltek vonatkozásában nem megoldhatatlan, az itt elhelyezett fogvatartottak a társadalmi jóvátételi programokba csak ilyen módon tudnak tevékenyen bekapcsolódni.

A HSR részlegén véleményünk szerint resztoratív tevékenységként jöhetnek szóba:

- hangskönyv készítése,
- adatrögzítés,
- dokumentumok digitalizálása.

Ez utóbbi kapcsán az állampolgárok részéről a könyvritkaságok, a könyvtári és levéltári dokumentumok digitalizált hozzáférhetőségi igénye rendkívül magas, amelyet az állami közintézmények csak részben tudnak kielégíteni, tekintettel arra, hogy a dokumentumok digitalizálása a szakértelem mellett rengeteg munkaórát vesz igénybe. Jó példa erre, hogy a fokozott igények kielégítésére az állami közintézmények mellett e munkák elvégzésére most már komoly piaci szereplők is megjelentek.

A Szegedi Fegyház és Börtönben a hosszúidős elítéltek – köztük a HSR-en elhelyezettek – iskolai képzettsége lehetővé teheti olyan elítélti munkáltatási forma bevezetését, mely nem jelent különösebb anyagi terhet az intézet költségvetésére. Intézetünkben több elítélt rendelkezik könyvtárosi és könyvtári informatikusi végzettséggel. Ezen hosszúidős elítéltek, továbbá azok az elítéltek, akik részt vettek (vagy jelenleg is részt vesznek) felsőfokú oktatásban, bevonhatóak és kiképezhetőek könyvtári és levéltári digitalizálási munkára. Intézetünk az elmúlt években szakmai feladatainak ellátása, valamint a közelmúlt történelmi eseményeinek feltárása érdekében a szegedi székhelyű Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárral, a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum Emlékponttal, a Móra Ferenc Múzeummal, valamint az Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárával is együttműködött.

4 Antal Sz., Solt Á. (2013)

[Könyvtári digitalizálási programban hazánkban – tudásunk szerint – csak egy büntetés-végrehajtási intézet vesz részt. A Nemzeti Könyvtárral (volt Országos Széchényi Könyvtár) együttműködve a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben fogvatartott elítéltek több könyvritkaságot, a Börtönügyi Szemlét, valamint a Módszertani Útmutatót digitalizálták mostanáig, mely digitális tartalmak a Büntetés-végrehajtási Szervezet központi honlapján (bv.gov.hu), a magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisában (matarka.hu), valamint a bortonugy.hu oldalon már elérhetőek.]

Terápiás tapasztalatok és azok továbbgondolása a részlegen

A HSR részlegen az állat- és növényterápia ismert eredményeit több éve alkalmazzuk az elítéltek kezelése során. Az elítéltek önkéntes alapon kisállatot kaptak a zárkájukba, amelyeket nagy odaadással gondoznak, nevelnek, etetnek, törődnek velük. E kisállatok a jelenlegi gyakorlatban tengeri malacok, volt azonban korábban olyan elítélt is, aki díszhalakat tartott zárkájában. Az állattartás folyamatos és személyi felelősséget igénylő tevékenység, amely egyben életformának is tekinthető, pozitív emocionális és pszichés hatással van az elítéltekre, egyeseknek szemmel láthatóan megváltozott a kommunikációja, a hangulata. Ugyancsak szakmai alapvetés, hogy a virágok jelenlétének az ember mikrokörnyezetében közvetlen hatása van. A virágokkal való foglalatosság enyhíti a depresszió tüneteit, valamint a virág és az ember között kialakuló szoros kötelék a szorongásos tünetekre is jó hatással van. A kutatók bebizonyították, hogy a virágok jelenléte az ember környezetében a fentiekén kívül segít abban is, hogy szoros érzelmi kapcsolat alakulhasson ki az egyén és kapcsolatai (barátok, család) között. Ebben a tanulmányban a kutatók úgy fogalmazzák, hogy a „józan ész azt mondatta velünk, hogy a virágok boldoggá tesznek bennünket (...) most a tudomány mondja azt, hogy ez igaz, a virágok jelenléte az érzelmi jólétre is kiható hatással van.”⁵

A team fontossága

Az intézet szakmai gyakorlatát segítő munkacsoportok jelenleg havi, kéthavi rendszerességgel működnek, e munkaforma keretében a szakemberek korábban hetente összeültek és értékelték a történeteket. A team munkájának kedvező tapasztalatai voltak, hiszen egy-egy elítélt, probléma vagy jelenség komplex látásmóddal történő (reintegráció, pszichológia, egészségügy, munkáltatás, oktatás) segítségével, kezelésében, megoldásában adhatott támaszt. A heti team-értekezleteken több információ került felszínre, ugyanakkor az értekezletek szerepe a ventiláció szempontjából sem elhanyagolható.

A HSR részlegen szolgálatot teljesítő személyi állomány meglehetősen nagy pszichés megterhelésnek van kitéve, mely abból is adódik, hogy az elítéltekkel való bánásmód, a kezelésük egy külön speciális felkészülést igényel. Itt kell megemlíteni azt is, hogy a kezelő személyi állomány mentális és pszichikai egészségének megóvása érdekében

5 An Environmental Approach to Positive Emotion: Flowers. In: Evolutionary Psychology, 2005. 3. sz. p. 104-132.

szükséges lenne fenntartani (visszavezetni) azt a szolgálat-szervezési gyakorlatot, hogy háromhavonta az érintett munkatárs e részlegről egy másik részlegre kerüljön át.

A hosszúidős részlegen szolgálatot teljesítő személyi állomány egészségének megőrzése érdekében továbbiakban is célunk a korábbi kezdeményezést folytatni, havi rendszerességgel rekreációs és csapatépítő alkalmakat szervezni. Korábbi tapasztalatok alapján elmondható, hogy az ilyen alkalmak rendkívül jó hatással voltak a csapat-szellemre, a kollegialitásra. Ezeket az alkalmakat a kollégák a börtönbéli munkáról, annak jobbításáról beszélgettek.

A személyi állománnyal kapcsolatban a szupervízió fontosságát fontos még megemlíteni, mely jelenleg csak részben működik. Azt is elképzelhetőnek tartjuk, hogy egyfajta külső monitoring alapján történjen a szupervízió.

A ventiláció és a szupervízió a személyes bevonódás csökkentése szempontjából is kiemelt jelentőséggel bír. (A személyes bevonódás fogalma az elméletben azt jelenti [jelzi], hogy egy kérdés mekkora jelentőséggel bír a személyes életünkben, jólétünk és egészségünk szempontjából, illetve a kérdéssel kapcsolatos attitűdünknek van-e szerepe önmeghatározásunk szempontjából.)

Visszatérni a hosszú idős részleg alapkoncepciójához?

A reintegrációt – mely az érintettek büntetéséből adódóan speciálisan csakis a börtön életébe, kényszerközösségébe történő sikeres beilleszkedés lehet – elősegítő szakmai feladatunknak tekintjük annak közvetítését, hogy az elítéltek már a részlegre befogadásukkor szembesüljenek azzal, hogy az a zárt közösség, ahol a büntetésüket töltik, egy olyan értékteremtő közeg, ahol az ő személyes közreműködésükkel ennek az értékteremtő közegnek aktív tagjai lehetnek. A közreműködés minősége az elítéltek személyes döntésén múlik. Tisztában kell lenniük azzal, hogy ha nem vesznek részt aktívan ebben a közös munkában, akkor melyek azok a többletjogosultságok, életminőséget javító tényezők, amelyeket nem érhetnek el, a végrehajtás során részükre ezek nem lesznek biztosítottak.

A részleg egyik sajátossága az izoláltság, ami mindenekelőtt azt a célt szolgálja, hogy az oda behelyezett elítélt az ítélethozatalt és az azt megelőző traumát zökkenőmentesen, egy szakmai támogatott közegben fel tudja dolgozni, fel tudjon készülni a végrehajtásban való együttműködésre.

Az előbbieket figyelembevételével – a hosszúidős részleg alapkoncepciójának szellemében – a HSR továbbra is egyfajta felkészítő részleg szerepét kell, hogy betöltse. Az elítélt a részlegre behelyezésekor szembesül a speciális szabályokkal, együttműködése esetén az elérhető többletjogosultságokkal, a részleg nyújtotta különböző terápiás lehetőségekkel, valamint szembeszegülő magatartása következtében a rezsím következetes szigorával és korlátaival.

Ebből a szempontból vizsgálva a HSR részleg egyfajta „köztes rezsímnak” is tekinthető, hiszen a felülvizsgálat okán átmenetet képez a normál fegyházas reintegrációs részleg irányában. A HSR-en az elítéltet felkészítjük arra, hogy bizonyos idő elteltével az ítéletnek hátralevő részét az intézet egy másik fegyházas, vagy másik speciális reintegrációs részlegén (pl. pszicho-szociális részleg stb.) egy nagyobb zárkaközösségében töltsse le. A HSR részleg jelenlegi lakóinak átlagéletkora 45 év, fizikailag erősek, hosszú távon

vagy elfogadják ezt a fajta regresszív működést, vagy kerülő utakat keresnek érdekeik érvényesítése végett, mely kiemelt biztonsági kockázatot jelent.

Az eddigi kezelési gyakorlatból adódóan nyilvánvaló, hogy a HSR részleg egyfajta felkészítő részleg szerepét fogja majd betölteni az elkövetkezendő időszakban is. A felkészítés időszaka – ami az elítélt befogadásától a HSR részlegről történő kihelyezéséig tart – eddigi tapasztalataink szerint általában nem lehet kevesebb mint egy év, hiszen egy extrém hosszú ítéletet töltő elítélt megismeréséhez, lelki történéseinek nyomon követéséhez adott esetben hosszabb időre van szükség.

Újra át kell gondolnunk a HSR kezelési rendszerét, azért, hogy az itt elhelyezett elítéltek egy része rövidebb ideig tartózkodjon a részlegen, különben tapasztalatunk szerint fenn áll az esélye annak, hogy „megszeretik” az itteni elhelyezést, amely viszont hosszú távon egyelőre nem prognosztizálható végrehajtási problémákhoz vezethet (a HSR körlet férőhelyei jelenleg 100%-on vannak kihasználva). Tapasztalataink szerint ugyanakkor a normál körleten elhelyezett hosszúidős elítéltek jelentős része rosszul tűri a zsúfoltságot, nehezen alkalmazkodik másokhoz, ezért inkább a kis létszámú elhelyezést preferálják.

Tizenhét évnyi szakismeret az életfogytig tartó szabadságvesztésről

Tanulmányunk személyes és gyakorlati tapasztalatokra, a munkatársak jelentéseire, tájékoztatásaira, fogvatartotti beszámolókra és különböző események vizsgálati tapasztalataira épül. Ennek kapcsán az alábbi szakmai gondolati elemek, alapvetések kristályosodtak ki, melyek köré szervezendő a mindennapi gyakorlat.

A tésszel kapcsolatos kérdések:

- Mit kezd a tésszel a büntetés-végrehajtás mint szervezet?
- Hogyan tudjuk kezelni a fogvatartott személyiségét?
- Mit kezd a tésszel egyénileg a fogvatartott az adott feltételek között?
- Milyen börtönrutinnal rendelkezik?
- Mennyire konformizálódott?
- Milyen státusza van társai között?

A szervezet igyekezett prognosztizálni a fogvatartottak viselkedését, teóriák születtek annak várható alakulásáról. Abban megvolt az egyetértés, hogy minden fogvatartott más és más pszichés jellemzőkkel rendelkezik, másként viseli a büntetése terheit és egyedi módon fog reagálni az őt ért hatásokra, az adott feltételek között.

A kilátástalanság, a beláthatatlan idő kiindulási pont, és mivel e fogvatartottak már semmit nem veszíthetnek, állandó indulati feszültségre és agresszivitásra számítottak részükről, továbbá arra, hogy szélsőséges megnyilvánulások sokasága lesz jellemző a magatartásukra. Az előzetes várakozások arról szóltak, hogy a fogvatartottak agresszivitása, indulatai elsősorban a személyzetre fognak irányulni, tehát egy kemény, feszültségtől terhelt szolgálati hely lesz a HSR körlet, itt lesz a legnagyobb biztonsági kockázat az intézetben, mivel a legsúlyosabb büntetés terhére viselő egyéneknek már nincs vesztenivalója.

Nézzük, hogy emlékszik egy itt szolgáló felügyelő a kezdetekre:

„A beköltözésre kijelölt fogvatartottakkal már a beköltözés előtt évekig foglalkoztunk az intézetben, így azok viselkedését, magatartását ismertük. Az akkori intézetparancsnok a körletrészen szolgálatot teljesítő körletfelügyelők véleményét kikérte a behelyezendő fogvatartottakkal kapcsolatban. A vezetőink részéről segítséget kaptunk, hogy minél jobban megismerjük a fogvatartottakat. Minden fogvatartott részére kiállítottak egyéni kezelési utasítást, amelyek a mozgásukra, illetve más tevékenységükre vonatkozó szabályokat tartalmazták. A felügyelői team jó és összetartó csapat volt az induláskor. Mindenki évek óta együtt dolgozott a körleten. Ismertük egymást és megbíztunk egymásban. Tudtuk, hogy számíthatunk egymásra. Pár év elteltével a kezdeti szigor enyhült. A mozgáskorlátozó eszközök a körletrészen belül lassan minden fogvatartottól lekerültek. Egyre több mindent megkaptak a fogvatartottak. És egyre többet is szerettek volna kapni. Az élhetőbb börtönből – ahogy fogalmaztak – „egy meddig lehet elmenni” játék kezdett kibontakozni. Alapvetően az első pár év alatt a HSR körleten történt szolgálataim alatt jól éreztem magam. Nem tartottam vagy félttem egyik fogvatartottól sem. Épp olyan módon kezeltem őket, mint egy sima körletrészen. Nyilván veszélyesebbek az elkövetett bűncselekményük miatt, de sosem lehet tudni mikor és mit hoz ki az emberből a bezártság, legyen az életfogytos, vagy egy bolti tolvaj. Egy dolog volt fontos számomra, hogy a nap végén mindenki haza mehessen velem együtt.”

Szerencsére a túlzott, állandó agresszivitással kapcsolatos feltevés nem igazolódott. Az a feltételezésünk azonban, hogy gyakoribb lesz a fogvatartottak önmaguk ellen fordulása, tetten érhető a körletrészen.

A személyesen lefolytatott beszélgetésekre alapozva az volt a tapasztalat, hogy a naponta megélt reménytelenség, hogy nincs kiút, illetve az ebből kialakuló bizonytalanság, az olykor-olykor fellépő kétségbeesett tanácstalanság, valamint ennek a tehernek az elviselhetetlensége komoly pszichés nyomás alatt tartja a fogvatartottakat. A reménytelenség és a bizakodás kettőssége, a folytonos várakozás idegtépő hatása, az „ebben majd én döntök mentsvára” vezet az önkárosítás zsákutcájába.

A gyakorta fellépő energiaapály, a pszichés nyomás, a kialakuló depresszió, a mindent felörlő monotonia, egymás befolyásolása, manipulálása, „a helyzetből való kimenekülés” eredményezi az önagressziót. Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt tapasztalataink szerint a személyzetre nézve nem veszélyesebbek, mint az átlagos fogvatartottak. Inkább nevezhetjük konformistának, látszólagos együttműködőnek őket.

A zömében bestiális elkövetőknél a pszichopátia jegyei rendre megfigyelhetők:

- Látszólag teljesen átlagosnak tűnnek, könnyedén meg is téveszthetnek beszédképességükkel, manipulatív viselkedésükkel.
- Szeretnek a velük foglalkozó állomány bizalmába férkőzni, bizonyos szerepet játszani, pózt felvenni. Gyakoriak a demonstratív színjátékok, heves indulati megnyilvánulások, valódinak tűnő érzelmek megjátszása, fenyegetőzések, látványos küzdelem saját magukkal, illetve közvetlen környezetükkel.
- Igazságérzetük rendkívül érzékeny, hevesen reagálnak minden vélt, vagy valós problémára.

Mivel e fogvatartotti körnél a reintegrálás nem lehet cél, kizárólagos törekvésünk a börtönszocializáció minél hatékonyabb, egyszerűbb megvalósítása lehet. Nagy kérdés tehát, hogy vajon képesek lesznek-e szocializálódni a HSR után egy nyitottabb börtön-rezsimhez, illetve a társaikhoz az onnan kikerülő fogvatartottak. Rendre megfigyelhető, hogy tartanak az átlagos börtönkörnyezettől, és félnek a társaik hétköznapi közelségétől.

A szakirodalomból tudjuk, hogy a pszichopátákat lehet képezni, motiválni, irányítani, befolyásolni, gyógyítani azonban nem. A velük való foglalkozás alapja a lehetőségek, elérhető kedvezmények felvázolása, a szabálykövető magatartás jutalmazása a tényleges együttműködés arányában.

A pszichopáták két fő típusa létezik:

- Vannak, akik beszűkült tudattal, igényeik leszállításával, beletörődve sorsukba, lényegében csak léteznek a kialakított kis világukban.
- Mások bíznak a változásokban, hisznek abban, hogy ha tesznek valami hasznosat, véget ér a büntetésük, ők azok, akik intelligensek, fegyelmezettebbek, pozitív életszemléletűek és együttműködők.

Néhány gondolat egy pozitív szemléletű tézises fogvatartottól: *„Nagyon intenzíven él bennem azzal kapcsolatban a gondolat, hogy a téz mint büntetési forma előbb-utóbb megszűnik. Ennek szenteltem az egész itteni életemet, úgy élek nap mint nap, hogy ha eljön az idő és megmérítették, érdemesnek találjanak arra, hogy szabad ember lehessen. Talán furcsán hangzik, de abban reménykedem, hogy élhetek még valaha szabad emberként.”*

Mit is lehet tenni ennek érdekében?

„A bennünk meglévő – tudatos vagy tudatalatti – indulatokat nyugalommá alakítani rettenetesen nehéz és komplex lelki folyamat, ezt nagymértékben elősegíti, ha az ember talál magának elfoglaltságot, olyat, ami leköti a figyelmét.”

„Túlélési stratégiát minden nagy ítéletes alakít ki magának. Azt, hogy ez a sajátos technika mennyire működik, csak az évek múlása tudja igazolni, vagy cáfolni. Szerintem a „túlélés” nem igazán adekvát szó a tézre ítélt fogvatartottak esetében. Nekünk nem túlélni kell az ítéletet, hanem megélni, méghozzá azzal a tudattal, hogy nem maradhat érvényben ez a büntetési forma, meg fogjuk kapni az esélyt arra, hogy bebizonyítsuk, igenis megérdemeljük a második esélyt.”

A tudatos önfejlesztésről az alábbiakat írta ugyanez a fogvatartott:

„...jogerős ítélet által a társadalomból kirekesztett személyeknek muszáj változnia. Ez a változás csak és kizárólag a tudatos önfejlesztés révén valósulhat meg. Tanulás, önismeret és a helyes viselkedési normák elsajátítása által. Ezeket a „lépcsőfokokat” remekül beépítették a Csillagba az iskolával. Érettségi vizsga, ami felvértezi a fogvatartottakat olyan alapvető ismeretekkel, amelyek elvezetik a következő fázisba. A szociális szakgondozó képzés során szert tehetünk azokra a készségekre, amelyek eddig nem képezték részét az életünknek. Megtanulhatunk emberként élni.”

A börtönpszichológusi munka a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltő fogvatartottakkal

Intézetünkben az első tészes a 90-es évek végén jelent meg, kezelése kiemelt feladat volt, kijelölt pszichológus, nevelő, lelkész foglalkozott vele. Lassan társak érkeztek, szükségessé vált a kezelés, elhelyezés kérdésének megbeszélése.

A hosszúidős fogvatartottakkal végzett büntetés-végrehajtási tevékenység során látható volt, hogy ez a csoport viselkedésbeli hasonlósága ellenére különbözik az addig látott fogvatartotti állománytól. Miben állt ez a különbség? Elsősorban az elutasításban, a különböző egyedi kérésekre adott negatív válaszokat követő szélsőséges verbális reakciókban, az ön maga és mások elleni agresszív tartalmú fenyegetőzésekben, valamint az izolációra való erősebb hajlandóságban. Az önálló elhelyezési részleg kialakítását ezek a megfigyelések tették szükségessé.

A mai HSR részleg elődje a Csillag körlet III. emeletén található C utca volt, amelynek működése során szerzett tapasztalatok a HSR részlegnél kerültek felhasználásra. A C utcai izoláció magasabb foka valósult meg a HSR-en, a költözést megelőző fogvatartotti szorongás csökkentése érdekében bevontuk az érintett elítélteket a körlet belső világának kialakításába, megválaszthatták a zárkák színét, maguk nevelte virágokkal díszíthették környezetüket.

A pszichológus már a „tész” kezdeti időszakában aktívan részt vett a HSR körlet kialakításában, tanácsaival segítette a mentális egészség, a működési feltételek humánus, a börtönártalmakat csökkentő életfeltételek és a dinamikus biztonságot szolgáló körülmények megteremtését. Szerepe legtöbbször „villámhárító”, feszültségoldó volt, mediátori tevékenységével elősegítette a HSR körletrészre való költözés problémamentes lebonyolítását. A HSR részlegen a pszichológus tevékenységét a bv. szerv jogszabályban meghatározott céljainak és feladatainak végrehajtása érdekében, annak szolgálatában, a pszichológia sajátos eszközeivel végzi. Feladata a fogvatartottak pszichológiai ellátása, pszichológiai vizsgálatok, vélemények és javaslatok elkészítése. Tevékenységének célja a pszichés tünetek oldása, a konfliktust előidéző tényezők, motivációk feltárása, kezelése, prevenciója, a személyiség fejlesztése, szuicid cselekmények megelőzése, krízisintervenció.

A pszichológus munkáját a börtön zárt, társas közegében látja el. Fő feladata a pszichológia eszközeivel csökkenteni a börtön fogvatartottra ható ártalmait. A klasztrikus ártalmak – mint a prizonizáció, depriváció és stigmatizáció – mellett a hozott ártalmakra is figyelnie kell, ezek befolyással vannak a fogvatartottak személyiségére, a kezelés sikeres voltára (alacsony szociális státusz, mentális deficit, áldozati státusz, nevelőintézeti múlt, drogfogyasztói magatartás). A hospitalizált, önállóságát elvesztő, a zárkán belül tétlen, a szociális kapcsolatoktól elszigetelt, elkülönült fogvatartott kezelése komoly szakmai kihívást jelent.

Az immár 12 éve működő HSR részlegen elhelyezettek más elítéltekhez képest speciális csoportot alkotnak. Az eltelt idő óta az első tészes generációból már csak egy fő tartózkodik a részlegen. Az évek során több mint 20 fő befogadására került sor, akik hosszabb-rövidebb itt-tartózkodás után elszállításra, kihelyezésre kerültek vagy elhunytak.

Az elmúlt évekre visszatekintve elmondhatjuk, hogy a részlegre történő befogadás a legnehezebb feladat. Az első találkozás a részleg működésével és a bezártsággal kapcsolatos szorongások, félelmek oldásáról szól. Kezdetben a fogvatartottak nem rendelkeztek ismerettel a körlet életéről, ezért sokkal reménytelenebbnek látták helyzetüket, mint a most frissen bekerültek.

Munkánk során a legfontosabb a kapcsolat építése a fogvatartottal. A jó együttműködés, elfogadás feltétele a terápiás munkának. A lélektől lélekig vezető hidat nem ítélező, hanem meghallgató, empátiás magatartással lehet kiépíteni. Általában nincsenek elvárások a fogvatartottakkal szemben, több hónap vagy év szükséges egy terhelhető, bizalmas kapcsolat, kötődés kialakításához. Nehézség ott keletkezik, ahol irreális elvárások vannak a pszichológussal szemben, aminek oka lehet a személyiség alacsony fejlettségi szintje vagy súlyos pszichopatológiai elváltozása.

A börtönpszichológus sokat tanulhat a fogvatartottaktól. Ha megteremtődött a kapcsolat, akkor szívesen engednek betekintést élettörténetükbe.

Az alábbiakban két különböző életkorú, személyiségű fogvatartotti interjú szöveg-részből idézünk a prizonizáció körülményei között megjelenő veszteségélmények, a kiútkeresés pszichés mechanizmusának bemutatása érdekében.

Nézzük a fiatalabb fogvatartott befogadással kapcsolatos élményrészletét, akinek alkalmazkodása sikeresnek mondható, öt év HSR-es élet után kihelyezésre került, évek óta normál körleten tölti büntetését.

„Anno 2007-ben egyből a HSR körleten helyeztek el, fogalmam sem volt milyen lehet az élet egy „normál” körleten. Az addig megszokott, előzetes letartóztatásban töltött „nagyzárkás életre” készülve léptem be ebbe a zárt világba, amit HSR néven ismerünk. Sokkoló volt, ugyanakkor megnyugtató is. Talán furcsán hangzik, de valóban így van.

Azt nem tudom, hogy a többi térszre ítélt sorstársam miként fogadta a jogerős verdíket, de én egy kicsit belehaltam. Abban az idegállapotban a lehető legjobb döntése volt a bv. vezetésének, hogy akkor nem helyeztek közösségbe. Más elítéltek közé zsúfolva feldolgozni a feldolgozhatatlant lehetetlen feladatnak tűnt, hálás vagyok érte, hogy nem kellett megküzdenem ezzel a démonnal. Ennek ellenére az elmúlt évtizedben számtalan csatát vívtam ennek az életformának a lélekölő szörnyetegével. Az elsőket éppen ott, a HSR-en”.

A körlet atmoszférájáról a következőképpen nyilatkozik: *„Azon a mesterségesen végletekig lassított körletrészen olybá tűnhet az oda először belépő embernek, hogy megállt az idő. Bizonyos értelemben ez igaz is, de az ott leélt napok, hónapok, majd évek ráébredtük az itt élőt, hogy ez korántsem igaz. Az első időkben még sokkolóan ható csend és nyugalom – ami az előzetes „pörgéséhez” képest szinte agyonnyomja az embert – lassan beleívódik az elítéltekbe, maguk is csendesekké válnak, nyugodttá. Az ingerszegény környezet, a közösségi programok hiánya és az itt élők izoláltsága az évek alatt megölik a lelket, ugyanakkor védik is a HSR lakóit. Éppen ez a magány az, ami mégis lehetőséget teremtett számomra, hogy újrakalibráljam az életemet. Nehéz volt, sokáig tartott, de mára eljutottam arra a pontra, hogy tudom, mit akarok az élettől. ... Türelmet, önkontrollt és önismeretet tanultam ott, és legfőképpen sorsom elfogadását. ...Öt év után lezárult életem legmagányosabb szakasza, „normál” körletre kerültem. Mintha újra megszülettem volna, emberek között éltem, élek a mai napig is, ezáltal embernek éreztem, érzem magamat.”*

A szövegrész alapján megállapítható, hogy a fogvatartott sikeresen megküzdött a gyász érzéseivel, részlegesen tartózkodása alatt alkalmazkodott a benti élethez, ez alapján feltételezhető volt, hogy a normál körlet követelményeihez is képes lesz alkalmazkodni.

A következő interjúalany 50 éves, 4 éve a körlet lakója. Így vall a bekerüléséről:

„Nehéz leírni azt az állapotot, amit megél egy ember, amint elzárják a külvilágtól. Azt a hatást, ami éri első perctől kezdve egészen addig, amíg tudatosan benne, hogy nem rendelkezik szabad mozgástérrel. Ez a lelkiállapot letompítja.

Felsorolható lenne mindaz, ami elmarad és most csak az alapvető dolgokat – amik a mindennapi megszokott életvitelhez kellhetnek – sorolnám fel. Ezek hiánya egyszerűen sokkolt. Igen, ez a börtön, harsogják körülöttem, de ugyanakkor hangoztatják, hogy érzem már jól magamat, tegyek olyat, ami előre visz. Igen ám, de mit, hová? Az nagyon meghatározó, hogy a „holnapi nap”, ami jön, mi várható, mennyire biztos, ami már van. Ezek a félelmek a napi gondok egyike... Folyton egy kevés változás a tegnaphoz képest, aztán csak nincs, pedig nem volt sok az, amit megszoktam, csak megint másként kell. Ezek emberi tényezők, lehetőségek, amelyek rásegítenek, hogy ezt a bezártságot nap mint nap folytatni lehessen.”

A túlélési stratégiával kapcsolatban így vélekedik: *„Az a tény, hogy nagyon kevés lehetőség van, ami olyan elfoglaltságot okoz, ami jó. Igaz, ez nem a legjobb szó erre, mert nem kellene jól éreznem magam itt egy percig sem, nem azért vagyok itt. Igen, ez a belső lelki vívódás, hogy ha szeretnék valamit, olyan amit szabad-e tennem ebben a helyzetben, illik-e, megérdemlem-e, de ha nem, nincs ilyen, előbb-utóbb elfogy agyilag az ember...”*

A szomorú, reménytelennek tűnő vallomást ki kell egészíteni, „magyarázatra” szorul az aktuális pszichés állapotkép. A fogvatartott saját élethelyzetéhez való viszonyulása ambivalens. Több esetben felmerült a körletrészről történő kihelyezés gondolata, azonban elutasította a javaslatot, kijelentette, hogy számára fontos az elhelyezés nyújtotta kényelem és nyugalom. Elképzelése szerint egy térszűk körleten belül is megélhetné a belső szabadságot, és ha szabálykövető, akkor a korlátozások feloldását, a rezsimbe sorolás szempontjainak számára kedvező igazítását is elvárná a személyzettől.

Kívülről úgy tűnik, hogy a részlegesen megállt az idő, semmi sem változik, a fogvatartottak az „otthon” biztonságában élnek. A valóságban állandó változás, mozgás van, például változott a napirend, a telefonálási előírások, a tartható, vásárolható tárgyak köre, a munkavégzés lehetősége, a jövedelmi helyzet, a családi kapcsolatok, a testi érintkezés módja.

Minden változás növeli a külső és belső feszültséget. Ilyen helyzetekben a pszichológusi segítségnyújtás minden esetben reintegrációs tisztító támogatással egészül ki, ennek ellenére voltak/vannak olyan élethelyzetek, amikor nem sikerül(t) a változás okozta frusztrációs helyzetet adekvátnan kezelni. A részleg sikeres működésének feltétele a hatalom, a tekintélyszemélyek viselkedése, pszichológiai kifejezéssel az „elég jó szülő” jelenléte. A jó szülő elvárásokat fogalmaz meg, megfelelő időben jutalmaz és büntet, bizalmat és empátiát mutat gyermeke felé.

A részleggel kapcsolatban nem lehet megkerülni a „hogyan tovább HSR?” kérdését. Meddig maradjon a részlegben a fogvatartott? A bent maradóknak milyen szintű, mennyire tartalmas életet tudunk biztosítani? Miben várnak segítséget? Sorolhatjuk a kérdéseket, ehelyett azonban a fogvatartotti interjúkból idézünk.

A fiatal fogvatartott véleménye: „A közösségi programoknak köszönhetően az emberekhez való viszonyaimban is sokat fejlődtem, ennek legegyszerűbb formája a színjátszó szakör. A társulatunk vezetőjétől annyi emberséget és helyes viselkedési mintát tanultam, amit eddigi életem során sem... Elmondhatom, hogy az izolációban töltött időszak és a közösségi élet együttese lehet az a forma, amely által mi, tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték megtalálhatjuk önmagunkat, és az életet életté alakító létformákat.”

Idősebb társát is a túlélés kérdése foglalkoztatja, szerinte „Ha én lennék, aki dönthetnék, bizony mindenkit dolgoztatnék, amihez ért, hogy legalább hasznos legyen, ha már tetteivel mélyen emberietlen. Annyira kreatív világot élünk, hogy gyakorlatilag kevés befektetéssel ez a tunya világ kihasználható lenne, ráadásul úgy, hogy mindenki jól járna. Az itt lévő életkedv, a biztonságérzés, anyagi háttér, ami nem utolsósorban a kapcsolattartás egyik ága, és sorolhatnám.”

Összegzés

Cikkünk összegzését e 40 éves ítélettel rendelkező fogvatartott vallomásával kell kezdenünk:

„A mélyponton lévő ember számára nagyon fontos annak a dolognak a megtalálása, ami megadja a kezdő lökést. Az embert ki kell mozdítani a statikus állapotból és fel kell ébreszteni benne a tenni és élni akarást. Itt lép be a támogató környezet, persze az sem célravezető, ha egyfolytában segíteni akarnak és osztják az ést. Az ember csak jobban megmakacsolja magát, azt hiszem, hogy nálam is valami hasonló történhetett. A holt-ponton való átlendítésre sokszor elég lehet egy szó, egy mozdulat, esetleg egy pillanat is, ami a megfelelő időben és helyen történik.”

Úgy véljük, ennél pontosabban, árnyaltabban nem tudnánk megfogalmazni azokat a következtetéseket, amelyek a munkánk során merültek fel.

Összességében elmondható, hogy a tézisz fogvatartottak megkülönböztetett figyelmet igényelnek a bv. intézet személyi állománya részéről, azonban lehetőség szerint foglalkoztatjuk őket, illetve ellátásuk során mind a pszichológus, mind a személyi állomány figyelembe veszi a büntetésük jellegéből fakadó sajátos igényeiket.

Köszönetünket fejezzük ki a nyilatkozó fogvatartottaknak, akik vállalták a mélyebb önmegfigyelést, problémafeltáró gondolataikkal a kezelési módok, viszonyulások újragondolását segítették.

Felhasznált irodalom

- An Environmental Approach to Positive Emotion: Flowers. In: *Evolutionary Psychology*, 2005. 3. sz. p. 104-132.
- Antal Szilvia - Solt Ágnes: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték longitúdinalis vizsgálata, *Börtönügyi Szemle* 2013/1.
- Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága Rec (2003) 23. sz. ajánlása az életfogytiglani szabadságvesztésre és más hosszú időtartamú börtönbüntetésre ítélt fogvatartottak a börtönigazgatások általi kezeléséről.
- Garami Lajos (1999): Élő halottak? A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés végrehajtásának problémái. *Börtönügyi Szemle* 1999./2. p. 56-63.
- Huszár László (1997): Az életfogytig tartó szabadságvesztés helyzete és perspektívái hazánkban és egyes más országokban. In: A büntetés-végrehajtás néhány problémája a kutatások tükrében. Bp. BVOP, (Bv. Szakkönyvtár sorozat 1997/2.) p. 35-43.
- Matovics Csaba (2009): A Hosszúidős Speciális Rezsimű körletrész működésének tapasztalatai. *Börtönügyi Szemle* 2009/2.
- Ruzsonyi Péter: Élni nem engedjük, meghalni nem hagyjuk őket – sorozatgyilkosok a rácson innen II. rész, *Börtönügyi Szemle* 2016/3. p. 41-60
- Útmutató a hosszúidős speciális rezsim működtetésére. (2005) Szeged. Szegedi Fegyház és Börtön.

